

Gènere i reforma del sector de la seguretat

Què s'entén per reforma del sector de seguretat (RSS)?

El concepte d'RSS va aparèixer a finals de la dècada de 1990. En termes generals, s'entén com un procés de transformació de tot el sistema de seguretat per fer-lo més coherent amb les normes democràtiques, amb l'objectiu d'assegurar un control civil i un servei més efectiu, eficient, responsable i respectuós amb els drets humans. Tot i ser un terme molt utilitzat en contextos post-conflicte o de transició des de règims autoritaris, no existeix consens sobre què significa l'RSS i tampoc n'hi ha un únic model per a la seva implementació. Es considera que el sector de seguretat està integrat per totes les institucions i entitats que juguen un paper en garantir la seguretat de l'Estat i de les persones. Això inclou les forces armades i de seguretat, però també les institucions estatals encarregades de la gestió i supervisió (Parlament, ministeris, etc.), organitzacions independents de control (societat civil), institucions judicials i, en casos de conflicte armat, també els grups armats no estatals. En anar més enllà del focus en la seguretat estatal i subratllar el paper clau de la societat civil, es considera que l'RSS s'apropa a les aproximacions de seguretat humana. Tot i així, en la pràctica la definició de prioritats pot posar l'èmfasi en la seguretat del Estat (fronteres, exèrcits) o en la de les comunitats. A més, en molts contextos les forces de seguretat són responsables d'abusos i això provoca desconfiança de la població.

Per què és important incorporar la perspectiva de gènere en aquest àmbit?

La introducció de la perspectiva de gènere en els processos d'RSS posa de relleu que la idea de "seguretat" té connotacions diferents per a les persones segons les seves experiències – condicionades pel gènere, però també per altres factors com

etnicitat, edat, orientació sexual, religió, etc.– i emfatitza la importància de tenir en compte les necessitats (i capacitats) de dones, homes, nenes i nens, les seves prioritats i les seves percepcions d'amenaques o perills. Per exemple, a nivell global els homes constitueixen la majoria de víctimes mortals i ferits per armes de foc, mentre que les dones estan més exposades a fets de violència per part de les seves parelles i a situacions de violència sexual en contextos de conflicte armat. La participació de les dones en l'RSS és clau no només perquè són el 50% de la població, sinó també perquè la seva participació garanteix una major seguretat per a tothom. La mirada de gènere millora l'eficiència en ampliar el número d'actors rellevants amb capacitat d'identificar les necessitats de seguretat i té efectes positius en termes de legitimitat i efectivitat, per exemple, afavorint institucions de seguretat més representatives i millorant la resposta a diverses formes de violència. Es considera que la perspectiva de gènere és indispensable si l'RSS vol ser consistent amb els seus principis clau: apropiació local, focus en les persones i base en normes democràtiques i drets humans.

La incorporació de la perspectiva de gènere en RSS és, a més, una obligació d'acord a diverses normatives i instruments internacionals, entre d'altres la Convenció per la Eliminació de Totes les Formes de Discriminació contra les Dones (1979), la Declaració i Plataforma d'Acció de Beijing (1995) i la Resolució 1325 del Consell de Seguretat de l'ONU (2000). Segons l'ONU, l'RSS ha de ser un procés que reconegui a les dones en la seva diversitat com agents per: 1) definir seguretat i riscos, 2) proveir i 3) accedir als serveis de seguretat, i 4) supervisar l'acció dels actors de seguretat a tots els nivells.

Com s'integra el gènere a l'RSS?

En termes generals, s'han desplegat dos tipus d'estratègies per a integrar el gènere en l'àmbit de l'RSS. Per una banda, s'ha destacat la rellevància de transversalitzar el gènere en totes les fases de l'RSS. És a dir, incloure una valoració de l'impacte en dones, homes, nenes i nens de totes les polítiques i programes que s'adopten en aquest àmbit. Això es concreta, per exemple, en l'anàlisi de normes

culturals de gènere, identificant rols i possibles canvis en contextos de conflicte; la identificació de les inseguretats que afecten a dones, homes, nenes i nens; l'ús de dades desagregades per sexe; l'avaluació de necessitats en l'àmbit de la justícia des d'una perspectiva de gènere; la revisió de la legislació i polítiques de l'àmbit de seguretat per revertir discriminacions; la formació en temes de gènere de tot el personal involucrat en tasques de seguretat i justícia; la inclusió de persones expertes en gènere en els equips responsables de l'RSS; la promoció de codis de conducta entre les forces armades, o la mirada de gènere en els programes de Desarmament, Desmobilització i Reintegració (DDR). Per altre banda, la introducció de la perspectiva de gènere en la RSS també ha promogut una participació igualitària d'homes i dones en els processos de decisió en l'àmbit de l'RSS i de la seguretat, ja que a causa de pràctiques discriminatòries i estereotips les dones han estat generalment excloses d'aquest àmbit. Aquesta aproximació normalment s'ha concretat en un major reclutament de dones a les forces armades i de seguretat.

Quins exemples hi ha de l'impacte positiu de la implicació de dones en RSS?

La participació d'ONGs de dones en el procés de revisió de la política de defensa de Sudàfrica entre 1996-1998 es considera un exemple de com les dones van dirigir l'atenció a temes que havien estat ignorats –com l'impacte ambiental de les activitats militars o l'assetjament sexual a dones per part de soldats– i de com la seva implicació va afavorir la legitimitat de l'RSS. A Rwanda parlamentàries hutus i tutsis

van establir el primer caucus que transcendia les línies ètniques per identificar les necessitats de seguretat de les dones. Dades de 40 països indiquen una positiva correlació entre la proporció de dones a la Policia i les taxes de denúncies d'agressió sexual. A més, s'ha valorat positivament la creació d'unitats de protecció especials constituïdes només per dones o per homes i dones a països com l'Afganistan, l'RDC, Guinea, Libèria, Sierra Leone, Rwanda i el Timor Oriental que han estat més efectives a l'hora de sensibilitzar a les dones sobre els seus drets, restablir la confiança en les institucions de seguretat, incrementar el número de denúncies i ampliar l'accés a serveis de víctimes. A Colòmbia, grups de dones han liderat la crítica a les nocions militaristes de la seguretat i han promogut una major atenció a la seguretat des d'un punt de vista humanitari. A tot el món, grups de dones han demanat una reducció de la despesa militar per a prioritzar despeses socials.

Quins són els principals reptes?

Des de la posada en marxa de l'agenda global de dones, pau i seguretat les necessitats i capacitats de dones i noies a l'RSS han guanyat visibilitat. Tanmateix, persisteix la bretxa entre política i pràctica. Entre els reptes que s'han identificat estan les diferents concepcions sobre com implementar l'agenda de gènere entre els actors de la RSS; el fet que els processos d'RSS continuen estant dissenyats, acordats i liderats principalment per homes; i la reticència a l'agenda de gènere que alguns actors locals consideren externa i imposada; la falta de voluntat política per donar prioritat polítiques de gènere a l'RSS; la desconfiança entre la societat civil i les institucions de seguretat, o la tendència a posar l'accent en la representació de dones en les forces armades i de seguretat per sobre d'altres àrees de l'RSS.